

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 37, godina XIX
maj, 2014.

© Monos 2014

Sudski procesi pred civilnim sudovima: reakcije na Sarajevski atentat

---

Benamina Londrc, dipl. iur.

Sažetak: Tumačenja Sarajevskog atentata kroz jedno stoljeće odvijala su se iz različitih uglova. Bez obzira da li je to bilo tumačenje historičara, pravnika ili naučnika nekog drugog profila, prizvuk politike i planova velikih sila sa kojima su događaji u Bosni i Hercegovini neumitno povezani, uvijek je bio okvir sagledavanja u tim radovima. U ovom prilogu predstavljeni su sudski postupci kod civilnih sudova, vođeni protiv građana Bosne i Hercegovine optuživanih za reakcije i činidbe kojima su iskazivali svoje mišljenje o Atentatu. Cilj autora je da se, bez namjere da se Sarajevski atentat objašnjava, tumači ili kategoriše na neki način, obradom ovih do sada neobjavljenih dokumenata, stvori slika o pravnom sistemu Monarhije, tj. pravnom položaju bh građana, te da se prikaže atmosfera nakon Atentata, kroz doživljaje i reakcije ljudi u više gradova u Bosni i Hercegovini. Od 636 slučajeva koji su se vodili pred okružnim i vojnim sudovima, ovdje je obrađen 81. Razvrstani su prema sjedištima okružnih i vojnih sudova, dok su rezultati predstavljeni u sistematizaciji prema članovima Uredbe zemaljskog poglavara za Bosnu i Hercegovinu i vojnog inspektora u Sarajevu o krivično-vojnoj nadležnosti u civilnim postupcima od 26. jula 1914.

Ključne riječi: Sarajevski atentat, pravni sistem, sudstvo, tumačenje.

Izazov je, pored više hiljada bibliografskih jedinica o Sarajevskom atentatu 1914., napisati nešto do sada propušteno i nepoznato. Kako se na ovim našim prostorima malo koji događaj odigrao bez političkih razloga, bilo za prevlast, utjecaj ili interes velikih sila, bilo kao izraz domaćih, užih, nacionalnih neslaganja, tako je i

Sarajevski atentat najviše analiziran iz različitih političkih uglova. Uglovi sagledavanja od 28. 6. 1914. pa do 2014. godine takođe su se, u sto godina, stotinama puta promijenili. Sve dok historija neumitno urezuje brazde, ljudi u toj oranici bilježe ocjene historijskog značenja, uzroka i posljedica. Kontroverze u mišljenjima proisticale su iz činjenica da su u to vrijeme Srbi u Austrougarskoj Monarhiji vidjeli svoga neprijatelja, a da su oni u BiH Austrougarsku monarhiju doživljavali kao okupacionu silu. Hrvati su bili odani Habzburškoj Monarhiji u Bosni, a Bošnjaci su u Monarhiji gledali ipak manju opasnost nego što su to bili njihovi istočni susjedi. Različiti pogledi nacionalnih i vjerskih skupina ispoljeni su u novinskim natpisima i informacijama iz drugih izvora odmah nakon ubistva. I prije dolaska Ferdinanda u Bosnu, Srbi su pokazivali negodovanje, potvrđuje to čak i pismeno saopćenje, npr. iz Mostara, da neće prisustvovati dočeku prestolonasljednika. Kako prije, tako i poslije ubistva, stizale su vijesti koje su pokazivale kakav je općenito stav Srba prema Monarhiji i Ferdinandu.

Da bismo dali svoj doprinos pisanjima o Sarajevskom atentatu, predstaviti ćemo do sada neobjavljenu građu u kojoj su dokumentovani sudski postupci kod civilnih sudova, vođeni protiv građana BiH, optuživanih za različite postupke i reakcije kojima su izražavali svoj stav prema Atentatu.

***

Pravni sistem u kojem se našla Bosna i Hercegovina okupacijom 1878. postao je dio ustavnog sklopa Habzburške monarhije. Nakon aneksione krize, uslijedilo je uređivanje pitanja držav-

nopravnog uključivanja Bosne i Hercegovine u postojeću strukturu Dvojne Monarhije. Kako je aneksija prošla bez težih političkih posljedica u zemlji, vlada je početkom 1909. ubrzala pripreme za donošenje ustava. Između ostalog, sazvala je ustavnu anketu u Sarajevu, na kojoj je izložen princip budućeg ustava. Godinu dana kasnije, 20. 2. 1910. godine, svečano je proglašen Ustav i za njega vezani zakoni. Novi ustavni poredak u Bosni i Hercegovini regulisan je sa šest zakona: 1. Zemaljski ustav (štatut), 2. Izborni red, 3. Saboriski poslovni red, 4. Zakon o društvima za BiH, 5. Zakon o skupljanju za BiH (javni red i mir), 6. Zakon o kotarskim vijećima.

Landesregierung für Bosnien und die Herzegovina.

Nr. 1336 I/Präs. Sarajevo, am 15. Oktober 1914.

Beilagen = 1 Stück

Ausweis über die bei den b.h. Civilgerichten anhängigen und auf das Attentat Bezug habenden Strafsachen. 1676

zur Zahl ... vom ... 1914

An das

k. und k. Gemeinsame Finanz-Ministerium
in Angelegenheiten Bosniens und der Herzegovina

Wien.

In der Anlage beehrt sich die Landesregierung einen Ausweis über die seit dem 28. Juni 1914 bis 15. August 1914 bei den b.h. Civilgerichten anhängig gemachten und auf das Attentat Bezug habenden Strafsachen zur hochgeneigten Kenntnis vorzulegen.

Eine weitere Zusammenstellung für die Zeit vom 15. August 1914 bis 1. Oktober 1914 wurde verfügt. -

FÜR den Landeschef:
Der Abteilungsvorstand:

Faksimil Uredbe Zemaljske vlade u Sarajevu od 13. 10. 1914., po kojoj je izvršen uvid u izvode predmeta u vezi sa Atentatom, u periodu od 28. 6. 1914. do 15. 8. 1916. g.

Novim Ustavom vrhovna upravna vlast je ostala u rukama Zajedničkog ministarstva finansija u Beču i Zemaljske vlade u Sarajevu. U bosanski ustav je mehanički prenijet član 142. austrijskog temeljnog državnog zakona (*Staatsgrundgesetz* od 21. 12. 1867.), koji je sadržao odredbe o građanskim pravima. Članovi od 2 do 30 Bosanskog ustava sadrže odredbe o građanskim slobodama, uglavnom poznate iz građanskih ustava i deklaracija o pravima.

Austrougarska okupacija je u BiH zatekla u pravosuđu osmansku organizaciju sudstva. Prvostepeni su bili sreski sudovi (*Bezirksgerichte*), kojih je bilo 48. Apelacionu vlast vršilo je šest okružnih sudova (*Kreisgerichte*). U Sarajevu je od 7. 7. 1879. djelovao i Vrhovni zemaljski sud (*Landesgericht*). Pri svim kotarskim sudovima postojali su i šerijatski sudovi (*Scheriatsgericht*) za porodične i nasljedno-pravne poslove Muslimana. Pri Vrhovnom sudu u Sarajevu postojao je apelacioni Vrhovni šerijatski sud (*Scheriatsobergericht*). Vrlo je bitan i podatak o ukidanju funkcije civilnog adlatusa, 1912. godine, što je imalo za rezultat koncentraciju vlasti u rukama zemaljskog poglavara Oskara Potioreka. Pravni sistem Bosne i Hercegovine, kao dijela Austrougarske monarhije, bio je stabilan sve do 1914. godine, kada se, vrlo brzo nakon atentata, pojedini dijelovi Ustava suspenduju i donose vanredne mjere, poput ograničavanja izdavanja putnih isprava, ograničavanja slobode kretanja i okupljanja itd. Na polju krivičnog prava ključan je trenutak donošenja Uredbe zemaljskog poglavara za Bosnu i Hercegovinu i vojnog inspektora u Sarajevu o krivično-vojnoj nadležnosti u civilnim postupcima 26. jula 1914. (*Verordnung des Landeschef für Bosnien und der Herzegovina und Armeinspektors in Sarajevo über die zeitweilige Unterstellung von Zivilpersonen unter die Militärstrafgerichtsbarkeit*). Na osnovu navedene Uredbe određena su djela koja su se smatrala kažnjivim. Nakon 15. augusta 1914. godine, podnesene su prijave za kažnjiva dje-

la u vezi sa atentatom, na osnovu kojih su podignute optužnice, koje prema članovima zakona možemo sistematizovati na sljedeći način:

1. Čin veleizdaje (između ostalog, saučesništvo u ubistvu–33 slučaja) prema članu 111.–od ukupno 636 slučajeva koji su vođeni pred okružnim i vojnim sudovima 91 je zabilježen kao čin veleizdaje;
2. Saučesništvo u veleizdaji prema članovima 113, 114, 294.–zabilježeno 90 slučajeva;
3. Prestup protiv okružnih vlasti prema članovima 117, 125, 128, 131, 136.–zabilježeno 12 slučajeva;
4. Uvreda visočanstva prema članu 140.–zabilježena 54 slučaja;
5. Uvreda pripadnika „carske kuće“ prema članovima 141–146.–zabilježeno 140 slučajeva;
6. Uznemiravanje javnog mira prema članu 142.– zabilježeno 130 slučajeva;
7. Ustanak/ protest prema članu 144.–zabilježen 1 slučaj;
8. Nasilje protiv pravnih institucija/ tijela prema članu 154.–zabilježen 1 slučaj;
9. Nasilna provala/ upad u tuđe nekretnine prema članu 159.–zabilježena 2 slučaja;
10. Zlonamjerna ošteta prema članovima 161. i 163.– zabilježeno 26 slučajeva;
11. Opasna prijetnja prema članu 174.–zabilježeno 7 slučajeva;
12. Uznemiravanje vjere/ religije prema članu 197.–zabilježen 1 slučaj;
13. Ubistvo prema članu 215.–zabilježena 2 slučaja;
14. Teške tjelesne ozlijede prema članu 228.–zabilježeno 7 slučajeva;
15. Krađa uz uništenje/ devastiranje prema članu 249.–zabilježena 2 slučaja;
16. Kleveta prema članu 292.–zabilježen 1 slučaj;
17. Saslušanje prema članu 296.–zabilježeno 7 slučajeva;
18. Djela koja ugrožavaju javni red i mir prema članovima 307 (1), 314 (1), 329 (17),

332 (7), 333 (2), 335 (76), 338 (19), 339 (1).–zabilježena 124 slučaja;

19. Djela koja ugrožavaju javne ustanove i propise prema članovima 345 (1), 348 (1)–zabilježena 2 slučaja;

20. Vrijeđanje javnih službenika prema članu 360.–zabilježen 1 slučaj;

21. Tjelesne povrede prema članu 405.–zabilježen 1 slučaj;

22. Uvreda časti prema članu 441.–zabilježena 4 slučaja;

***

Gore sistematizovana dokumentacija o civilnim postupcima pred okružnim i vojnim sudovima različitih gradova, pokazaće na nov način kakve su bile reakcije ljudi širom Bosne i Hercegovine na Atentat. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu je preko Zajedničkog ministarstva finansija izvršila uvid u izvode predmeta u periodu od 28. 6. 1914. godine do 15. 8. 1916. godine, u vezi sa Atentatom. Grupisani su prema sjedištima sudova. U dokumentu je navedeno ukupno 636 slučajeva, od kojih su ovdje izdvojeni samo neki koji su se činili sadržajnim i interesantnim.

Banjaluka

Lovrić Gospava, 39 godina, iz Orahova je izjavila: *Kraljevska porodica je prokleta. I naš njemački car Franz je dao ubiti svoga bratića.*; Malašević Sane, 65 godina iz Trošeljja, pravoslavac, poljoprivrednik je izjavio: *Zašto praviti misu za takvog čovjeka.*; Malešević Jovan, 35. godina iz Trošeljja, pravoslavac, poljoprivrednik, dao izjavu: *Nema ništa strašno u tome kad neko umre u Sarajevu, neko drugi dođe na njegovu poziciju*; Ristić Uroš iz Cibelica, pravoslavac, dao izjavu: *U Albaniji je ustanak za sve, a ovdje samo za nekog nepoznatog ko nije naš*; Stefanović Joka, 66 godina iz Bosanskog Broda, pravoslavac, izjavio: *Da nije bio toliko strog, ne bi mu se ovo ni desilo*; Zlatar Gojko iz Prijedora, mjesto prebivališta u Dobrlinu, radnik u fabrici, oženjen, nema djece. Izjavio je 28. 6. 1914.: *Ako je neko poginuo ili je ubijen, to nas ne interesuje i zbog toga se smije svirati i muzicirati.* Optužnica

podignuta 14. 7. 1914. godine prema članu 141.; Jokić Mileva, 18. godina, pravoslavne vjeroispovjesti iz Slatine (Banjaluka), neudata, frizerka. Izjavila 29. 6. 1914. godine: *Mogli su ga ubiti što se mene tiče. On je htio sa nama voditi rat, neka su ga ubili.* Optužnica podignuta 9. 7. 1917. prema članu 141., glavno ročište zakazano za 3. 8. 1914.; Radulović Milka iz Banjaluke. Izjavila je: *Neka su ga ubili, dragi mi je, krepajte zbog toga, šta hoćete sada!* Podizanje optužnice u toku, prema članu 141.; Radulović Blagoja, 58 godina iz Aginog sela, pravoslavka, bez djece. 2. 7. 1914. izjavila: *Prestolonasljednik je bio protivnik onih koji su ga ubili. Kada bi bila sudija i trebala presuditi, ja bi im zbog toga što su ga ubili, svakome dala po stotinu zlatnika*; Prčić Boško je izjavio: *Atentat je trebao biti jedan dan ranije izvršen na Ilidži.* Prekršen član 335.;

Derventa

Đurić Mihajlo, pravoslavac, poljoprivrednik iz Dugog polja je izjavio: *Nećeš više tako lako ni banke varati, kao ni ovdje parcele kupovati, sve dok ruski bajonet ovdje nije prošao.* Prekršen član 142.; Đuričić Andrija, pravoslavac, poljoprivrednik iz Brusnice, izjavio: *Neka je ubijen, ubili su ga oni koji su išli u gimnaziju, njihovi roditelji su sve za njih potrošili, ali ne mogu dobiti ništa zauzvrat.* Prekršen član 335.; Obradović Veljko, pravoslavac, advokatski pripravnik dr. Riste Božića u Derventi. Odobranje atentata. Prekršio član 335.; Babić Jelisija, pravoslavne vjeroispovjesti, bavi se poljoprivredom, iz Sočanice, dala uvredljive izjave protiv časti njegovog visočanstva. Prekršila član 140.; Milošević Neno, poljoprivrednik iz Klakara, optužen za odobranje atentata protivno članu 335.;

Bosanski Novi

Fajatović Ibrahim, 16 godina, musliman, neoženjen. Dao uvredljive izjave protiv časti prestolonasljednika. Prekršio član 141 i 335.

Prnjavor

Živković Gjeko, 35 godina, pravoslavac, frizer iz Prnjavora. Podsticanje prema članu 307/c i 329..

Bihać

Zorić Stojan, pravoslavac, prodavač je izjavio: *Bio je glupan što je uopšte izašao iz Vijećnice*. Prekršio član 141. Iličić Jure, poljoprivrednik, pravoslavac, izjavio: *Zašto nisu ubili onog njegovog starog!* Prekršen član 140.

Cazin

Bubalo Stojan, 26 godina, pravoslavac. Odobravanje atentata, suprotno članu 335.

Visoko

Dabić Manojlo iz Kulabanjera. Izjava koja se odnosi na mobilizaciju. Prekršen član 142.; Ždralo Andrija iz Seoča je izjavio: *Austrija ne smije voditi rat sa Srbijom i Crnom Gorom*. Prekršen član 142.; Miladinović Nikola iz Zgošća, izjavio: *Zašto to ne smiješ? Nije Rusija još došla tu!* Blažević Ilija iz Vareša je izjavio: *Austrijski ološ je došao u Vareš*.

Brčko

Petrović Gjorgjo. Još prije atentata izjavio da će prestolonasljednik biti ubijen. Prekršen član 294.

Srebrenica

Jovanović Živko, 13 godina, pravoslavac, učenik III razreda osnovne škole. Izjave koje vrijedaju čast prestolonasljednika.

Mostar

Raše Mileva, izjavila na pitanje gdje je njen Jovo: *Otišao je u Beograd da donese bombe*.; Bošković Andrija, 22 godine, katolik, poljoprivrednik. 30. 6. 1914. izbo Jeltu Vasiljevića kad je ovaj izjavljivao stvari koje vrijedaju čast prestolonasljednika. Prekršen član 228 i 231, a; Vasiljević Jefto, 43. godine, pravoslavac, prodavač, dao izjave protiv časti prestolonasljednika. Prekršen član 141.; Golić Šćepo, 17 godina, pravoslavac, poljoprivrednik; Golić Marko, 16 godina, poljoprivrednik, pravoslavac; Furtula Vlado. Optuženi zbog pjevanja provokativne pjesme koja ispunjava uslove za krivično djelo protivno članu 142.; Gjurić Jovo, 48 godina, pravoslavac, poljoprivrednik. Optužen za zlonamjerno nesprečavanje atentata. Izjavio: *Neće anarhisti ubiti prestolonasljednika nego studenti koji na tome rade*. Protivno članu 294, a; Mrakić Marica, 17 godina,

pravoslavne vjeroispovijesti, radnica u fabrici je izjavila: *Šta smo željeli, to smo i uradili*. Suprotno članu 335.; Gudelj Todor, 25 godina, pravoslavac, poljoprivrednik, nakon atentata izjavio: *Kada se kuća demolira i ruši, treba ubiti prvo glavu kuće, nakon toga njegovu ženu i sinove*.; Stočević Nikola, Mostar, pravoslavac. Na pitanje Mare Samardžić zašto su se muslimani okupili u džamiji (da prouče dovu za prestolonasljednika), on izjavio: *Mačka je krepala, zato su se okupili*. Kršenje člana 141.; Miljak Milan, 14 godina, pravoslavac, učenik pri zanatu je izjavio: *Da je prestolonasljednik pravi muškarac, ne bi bio ubijen!* Prekršio član 141.; Grahovac Pero izjavio Osmanu Šariću: *Trebao bi skinuti zastavu žaljenja i sa njom zakrpati gaće*. Protivno članu 329.; Komljen Jovo, 48 godina, pravoslavac, je izjavio: *Pjevajte, ako je poginuo, poginuo je za sebe, a ne za mene*. Protivno članu 329.; Begenešić Drago, 11 godina, pravoslavac, učenik IV razreda osnovne škole, dao izjavu: *Dao Bog da još prije nego što ovaj dan prođe, još ova dvojica koju imamo umru*. Protivno članu 141.; Šajn Mara, 50 godina, pravoslavne vjeroispovijesti, seljanka iz Gabele, dala izjavu 26. 6. 1914.: *On je sada proputovao ali ko zna hoće li se vratiti*. Protivno članu 294.; Marić Kosta, 30 godina, ugostitelj. Na dan atentata izjavio: *Da li ste čuli šta ima novo? Jedan je manje-Franz Ferdinand je ubijen, neka mu je laka crna zemlja, spokoj duši, znao sam da će doći do toga*. Suprotno članu 294.; Peš Trifko, 34 godine, poljoprivrednik iz Prenja dao izjavu: *Koji đavo ga je doveo ovamo, zašto nije ostao kod kuće kao ja, aferim onome koji ga je ubio*. Prekršen član 141.; Šipovac Sava, 26 godina, pravoslavac, radnik na željeznicama, prilikom prolaska prestolonasljednika vikao: *Živio kralj Petar!* Protivno članu 142.; Kurilić Lazo, pravoslavac, 29.6.1914. izjavio: *Da nije ništa skrivio, ne bi ni bio ubijen*. Prekršio član 335.

Tuzla

Nikolić Nikola, katolik, 17 godina, učenik gimnazije, optužen za saučesništvo u izdaji prema članu 111. (Kao i Jovan Zečević.); Ta-

dić Nikofor iz Tuzle, 20 godina, pravoslavac, učenik gimnazije, optužen za saučesništvo u izdaji, prema članu 111. (Tajni školski rekviziti); Cvijanović Nedo, 46. godina, iz Sišja, pravoslavac. Prekršaj prema članu 141 i 142 – odobravanje atentata; Kovačević Stojislav, 52 godine, pravoslavac, iz Ogulina je izjavio: *Čovjek (atentator) je postao poznat i zaslužio je medalju, njegovo ime će se ovjekovječiti u historiji, i slaviti ćemo ga svake godine.*

Gračanica

Agić Zaim iz Gračanice, 24 godine, musliman, pripravnik u općinskom sudu u Gračanici. Na pitanje da li zna šta se dogodilo izjavio: *Nasljednik carstva mrzi Srbe, nema veze! On je potpisao ugovor u kojem piše da će, kada postane car, voditi rat sa Srbima;* Dugandžija Milan, 43 godine, iz Gospića, pravoslavac, pripravnik u općinskom sudu u Gračanici. Potvrdio je prethodnu izjavu; Todorov Milan, 35 godina, pravoslavac iz Vidina u Bugarskoj je izjavio: *Kada jedan Srbin ubije prestolonasljednika, svi Srbi će biti poznati i viđeni na sve četiri strane svijeta.* Prekršen član 142.

Trebinje

Kebeljić Branko, pravoslavac, učenik, 18 godina iz Trebinja, optužen za članstvo u tajnoj nacionalno-revolucionarnoj organizaciji učenika „Narodno ujedinjenje“. Kršenje člana 142.; Danilović Sano, pravoslavac, farmer iz Graba i njegov sin, optužen za provokativan govor protiv ljudi koji drugačije misle ili vjeruju i antiaustrijske izjave; Kovačević Vladimir, pravoslavac, učitelj u osnovnoj školi Rapti-Bobani. Njegovao je komunikaciju sa radikalnim i sumnjivim osobama. Kod njega pronađena knjiga sa potpisom atentatora Principa. Prekršen član 111.

Bileća

Albijanić Mirko, na vijest o atentatu izjavio je: *Hvala Bogu!* Suprotno članu 335.

Sarajevo

Šajić Ostoja, 20 godina, pravoslavac, prodavač iz Sarajeva, izjavio je: *Trebalo ih je ubiti još 300, oni misle da smo mi lopta kojom će se oni igrati.* Protivno članu 335.; Marić Marija,

55. godina, pravoslavne vjeroispovjesti, izjavila: *Kada lijesovi budu prolazili, jesti ću slađe.*; Gajić Gavro, 29 godina, pravoslavac je izjavio: *Šta je to bitno kod jednog čovjeka, biće neki drugi prestolonasljednik.* Prekršen član 141.; Batinić Niko, pravoslavac iz Prače, izjavio: *Sve je isto. Da nije ubijen u Sarajevu bio bi ubijen u Mostaru ili Metkoviću. Bolje da je ubijen nego da stotine hiljada pate.* Prekršen član 335.; Vasiljević Vaso, izvršni urednik novina „Istina“. Krivično djelo prema članu 329., zbog citata iz srpske štampe gdje je data izjava da su vlasti inscenirale demonstracije; Pjanić Ruža iz Novog Sarajeva je izjavila: *Uspjela sam preboljeti i gubitak supruga, preboljeću i ovo.* Prekršen član 335.; Popović Jovo, vjerski službenik iz Bugojna, smijao se kad je čuo o atentatu. (član 335.); Sereš Dinka, konobarica iz Trnova, izjavila je da Sofija nije imala kraljevsku krv. Prekršen član 335.; Barbarić Niko, 56 godina, pravoslavac, turistički vodič iz Sarajeva, dao izjavu: *Hvala Bogu što je prestolonasljednik umro, brže je otišao iz Sarajeva nego što je došao.* Prekršen član 141.; Vuketić Jovanka, novinarka u novinama *Srpska riječ*, izjavila je početkom juna kad se saznalo za dolazak prestolonasljednika: *Ne zna se da li će se popeti na tron.* Prekršen član 141.; Mrav Simo, službenik u Zemaljskoj banci, 20 godina, pravoslavac je izjavio prije atentata: *Danas će njihove duše otići, nakon toga biće velike ovacije kada kralj Petar dođe.* Prekršeni članovi 9, 209, 210.; Gajić Gavro, 20 godina, pravoslavac je izjavio povodom primjedbe da bratić kralja dolazi koji će biti naš budući kralj: *Da, ako mu uspije.* Prekršeni članovi 9, 209, 210.; Eranović Risto, pravoslavac, 40 godina, vjerski službenik iz Nišića. Sumnjiva putovanja prije atentata, koja nije ranije uobičavao praviti. Prekršeni članovi 9, 209, 210.; Vuković Risto, 32 godine iz Rašljeva kod Brčkog, poslovođa je izjavio: *Svi koji su za prestolonasljednika vozili znali su da će biti ubijen.* Prekršen član 141.; Bokojević Olga, supruga učitelja iz Sarajeva, pravoslavne vjeroispovjesti je izjavila: *Pa šta ima veze ako su dvoje manje i onako ima previše ljudi na*

svijetu. Prekršen član 141.; Gavriilo Princip, iz Oblajaca blizu Livna, 20 godina, pravoslavac, učenik gimnazije. Izvršio atentat na prestolonasljednika i njegovu suprugu Sofiju. Prekršeni članovi 209, 210.; Čubrinović Nedjeljko, 19 godina, pravoslavac iz Sarajeva, tipograf. U dosluhu sa Principom bacio je bombu na prestolonasljednika i povrijedio više ljudi. Prekršeni članovi 209, 210.; Čubrilović Veljko, 28 godina, pravoslavac, rođen u Bosanskoj Građišci, učitelj u Priboju. Učestvovao u transportu bombi iz Tobuta u Tuzlu. Prekršeni članovi 209, 210.; Pušara Mihajlo iz Visokog, pravoslavac, računovođa iz Sarajeva. Štitio je Principa u vezi sa atentatom. Prekršeni članovi 9, 209, 210. Heim Gaon iz Sarajeva, 23 godine, Jevrej, tipograf. Sumnja da je bio obaviješten da će atentat biti izvršen. Prekršeni članovi 9, 209, 210.

Travnik

Gospođa Jelačić (ostalo nepoznato). Izjavila, osvrćući se na atentat: *Sada je jedan manje*. Prekršen član 141.; Karan Savka, 12 godina, pravoslavne vjeroispovijesti. Povođom atentata izjavila: *Krepao je*. Prekršen član 141.; Batinović Ivica, Tadić Jerko, Jeličić Jozo, Grgić Vinko, Tadić Stojko, Marković Dane, Čujić Lovro, Bošnjak Ilija, Skaro Anto, Mašić Ivo, Crnac Mato, Baković Tomo–katalici; Šišić Halil, Šišić Bećo, Dervić Ibro, Dervić Haso, Ajdinović Huso–muslimani. Zbog atentata došlo je 29. 6. u Županju do antirspskih demonstracija i nemira u širim razmjerama, zbog čega Srbima šteta od 30.000 K trebala biti priznata.

Livno

Pažin Marko, poljoprivrednik iz Geginja. Izjavio: Čuti ćeš šta će se desiti za tri dana. Prekršen član 294.

Sanski Most

Djaković Aleksa, 60 godina, pravoslavac, ugoštitelj. Pozitivno se izjasnio o atentatu.

Fojnica

Vanovac Mića, 60 godina, pravoslavac, iz Brezovika. Krivično djelo širenja neistina i uznemirujućih tračeva. Prekršen član 338.

Zenica

Romović Đuro, 60 godina, pravoslavac, poljoprivrednik. Izjava: *Ne može više ići ovako, mora se raditi sa bombama*. Prekršen član 142.

***

Ocjene i viđenja atentata kroz pregled predmeta iz okružnih i vojnih sudova BiH svjedoče o mišljenju i raspoloženju ne samo ljudi koji su učestvovali u atentatu, nego i ljudi koji nisu bili direktno povezani sa tim dešavanjima. Uvidom u sudske postupke zaključujemo da je najviše sporova zabilježeno u Sarajevu (195), Mostaru (117), Tuzli (107), mada ni ostali gradovi puno ne zaostaju: Banjaluka (56), Travnik (43), Trebinje (20), Bugojno (16), Županjac (12), Derventa (12), Visoko (11), Zenica (9), Rogatica (8), Bihać (7), Gacko (7), Bosanska Krupa (7), Žepče (5), Srebrenica (3), Foča (3), Višegrad (3), Jajce (3), Gračanica (3), Bosanski Novi (2), Prnjavor (2), Livno (2), Bosanski Brod (2), Prijedor (1), Cazin (1), Gradačac (1), Stolac (1), Bileća (1), Fojnica (1), Glamoč (1), Sanski Most (1), Vlasenica (1), Bijeljina (1). Većinom se navode reakcije običnih ljudi, žena, pa čak i mlađe djece, koje potvrđuju različitu percepciju tog događaja kod Srba, Hrvata i Bošnjaka. U daljoj razradi obrađivane teme, utvrđena je nacionalna struktura optuženih u navedenim predmetima. Statistički gledano, najviše optuženih je bilo Srba, ukupno 386, potom Hrvata 46, Muslimana svega 12 i na kraju se bilježi i jedan Jevrej. U obrađenoj građi velikom broju predmeta nedostaju evidentirani podaci o nacionalnoj pripadnosti optuženih osoba (191 slučaj).

Činjenicu da su Srbi u Monarhiji vidjeli okupatora, glavnu prepreku ujedinjenju Južnih Slavena i stvaranju zajedničke države, potvrđuju svojim postupcima, izjavama, pjesmom, smijehom, provokacijom. Bila je to atmosfera srpskog neprijateljskog raspoloženja koja je dovela do pojave masovnog nacionalizma. Izvori tog neraspoloženja dolazili su od političkih elita, nacionalnih novina, pa

sve do gore navedenih slučajeva običnog svijeta. Iz slučajeva kao što je onaj u kojem je Bošković Andrija (katolik) izbo nožem Jefu Vasiljevića „*koji je vrijedao čast prestolonasljednika*“ vidimo naklonjenost Hrvata Habsburškoj monarhiji. Bošnjaci su se nakon okupacije suprotstavljali Monarhiji, prvenstveno zbog osmanske tradicije koju su baštinili, ali vremenom se negodovanja stišavaju.

U talasu neraspoloženja prema vinovnicima atentata, Hrvati i Bošnjaci su organizovali demonstracije širom zemlje. Tako se u jednom od vođenih sporova u Travniku spominje slučaj antisrpskih demonstracija i nemira u širim razmjerama koji su se odvijali u Županju, zbog čega je Srbima trebala biti namirena šteta od 30.000 K.

U obrađenoj građi zabilježen je i jedan slučaj Jevreja, za kojeg se sumnjalo da je imao saznanja da će atentat biti izvršen. Pfeffer, sudac-istražitelj u Sarajevskom atentatu navodi kako je bilo i Jevreja, posebno Sefarda koji su bili upetljani u sva ta dešavanja, ali su nastojali da se nikome ne zamjeraju kako bi što bolje prolazili u svojoj trgovini. Bošnjačka i hrvatska elita osuđuju čin atentata kao teroristički akt, dok srpska elita često govori o „herojskom djelu“. I danas, stotinu godina nakon Atentata, mišljenja i stavovi su i dalje podijeljeni. Sudski postupci vođeni pred bosanskohercegovačkim sudovima iz sasvim realnog ugla omogućavaju uvid kako u stavove i viđenja atentata ljudi različitih nacionalnosti, tako i u cjelokupno stanje na ulicama različitih gradova. Iščitavajući gore navedene podatke, stvara se realna, činjenicama potkrijepljena slika o dešavanjima i reakcijama građana prije i poslije atentata, bilježe se zanimljivi detalji koji u konačnici omogućavaju formiranje realnije ocjene.

Ovaj rad predstavlja i pokušaj da se u kontekstu Sarajevskog atentata i državnopravnog položaja BiH pod austrougarskom vlašću utvrdi i to da je BiH za vrijeme austrougarske uprave izgrađena u modernu pravnu državu. U uslovima formalnopravne privremenosti svog statusa i unutrašnjih suprotnosti,

austrougarska je izvršila višestran utjecaj na društveni život u BiH. Izgradnja pravnog sistema nije bila bez nedostataka i suprotnosti. U tom procesu organizacija vlasti sadržala je, kontinuirano prisutne, jake elemente vojne uprave, dok su građanska prava tokom cijele austrougarske vladavine bila znatno ograničena. Od početka izgradnje novog austrijskog pravnog sistema za BiH, preko brojnih pravnih propisa, zakona, naredaba, raspisa, formirao se poseban pravni režim, različit od pravnog sistema Austrije i Ugarske koje su faktički upravljale Bosnom i Hercegovinom.

Literatura:

1. ABH, ZMF, Präs. BH, 1914., 1.059. *Verordnung des Landeschef für Bosnien und der Hercegovina und Armeeinpektors in Sarajevo über die zeitweilige Unterstellung von Zivilpersonen unter die Militärstrafgerichtsbarkeit*, Zemaljska vlada Sarajevo, 26. juli 1914.
2. ABH, ZMF, Präs. BH, 1914., 13361. *Ausweis über die bei den b.h. Civilgerichten anhängigen und auf das Attentat Bezug habenden Strafsachen*, Zemaljska vlada Sarajevo, 13. oktobar 1914.
3. Dedijer Vladimir, *Sarajevo 1914.*, Prosveta, Beograd, 1966.
4. Imamović Mustafa, *Pravni položaj i unutrašnja-politički razvitak BiH od 1878. do 1914*, Magistrat, Sarajevo, 2007.
5. Juzbašić Dževad, *Die Österreichisch- Ungarische okkupationsverwaltung in Bosnien- Hercegowina*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, Prilozi 34., Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
6. Kamberović Husnija, *Ubojstvo Franca Ferdinanda u Sarajevu 1914.- Devedeset godina poslije*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, Prilozi 34., Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
7. Pfeffer Leo, *Istraga u Sarajevskom atentatu*, Nova Evropa, Zagreb, 1938.
8. Šehić Zijad, „*Atentat, mobilizacija, rat*“, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, Prilozi 34., Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
9. Šehić Zijad, *U smrt za cara i domovinu*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2007.